

Kandidatka: Špela Antloga, mag. slov.

Mentorica: red. prof. dr. Andreja Žele

Somentorica: izr. prof. dr. Nataša Jakop

Metafora med besedilom in slovarjem: korpusno podprta analiza glagolskih metafor v slovenščini

Eno od ključnih spoznanj sodobnega razumevanja metafore v jezikoslovju je, da metafore niso samo del jezikovnega sporazumevanja (ali celo samo značilnost umetnostnih besedil), ampak način človekovega mišljenja oziroma zmožnost človeka, da si novo pojmovnost osmišlja z že znanim. Tovrstno izhodišče, po katerem je jezik eden od spoznavnih procesov, ki ga mišljenje šele omogoča, metafora pa je orodje človekovega kognitivnega aparata in osrednji dejavnik, s pomočjo katerega lahko razumemo povezavo med jezikom in mišljenjem, je sočasno splošnemu razvoju znanosti v 21. stoletju, ki v ospredje postavlja človekov mentalni svet in na vseh področjih poudarja kognitivne vidike človekovega delovanja. Med različnimi teoretičnimi okviri, ki so poskušali zajeti kognitivne prvine metafore, se je v jezikoslovju najbolj uveljavil model konceptualne metafore (Lakoff in Johnson 1980), ki je opredeljena kot sredstvo, ki človeku omogoča, da se vedenje o konkretnih pojavih in izkušnjah po principu analogije, podobnosti in primerjave preslikuje na številne abstraktne domene njegovega področja delovanja oziroma da eno izkušensko področje (navadno bolj abstraktno, npr. čas, ideje, čustva) razume in doživlja s pomočjo oziroma v okviru drugega (navadno bolj konkretnega, npr. premikanje, stvari, naravni pojavi) (prav tam). Za namene raziskave v disertaciji je poleg tega ključna opredelitev metafore z vidika treh ravni opazovanja. Prva raven je opredelitev metafore v mišljenju (konceptualna metafora), ki je razumljena izključno kot način strukturiranja in razumevanja sveta. Druga raven opredelitve je vezana na uresničitev konceptualne metafore v jeziku, ki se odraža v večpomenskosti jezikovnih izrazov (jezikovna metafora). Tretja raven opredelitve upošteva vlogo jezikovne metafore v rabi (komunikacijska metafora), ki je povezana z namerno ali nenamerno rabo jezikovnih metafor v besedilu ali govoru.

Analiza v disertaciji je razdeljena na dva dela. Najprej so sistematično analizirani metaforični izrazi v slovenskem jeziku, in sicer v štirih besedilnih zvrsteh (publicistična, strokovna, leposlovna in spletna besedila), ki so zajete v korpusu KOMET 1.0 (Antloga 2020), označenem za metaforične izraze. Izbrano in dopolnjeno gradivo iz korpusa za analizo obsega približno 160.000 besed. Metaforični izrazi so nadalje razvrščeni v pomenska polja in primerjalno v štirih besedilnih zvrsteh analizirani glede na besedno vrsto (samostalni, glagol, pridevnik, prislov), vrsto metaforičnega izraza (posredni, neposredni), stopnjo konvencionaliziranosti (konvencionalizirani/uslovarjeni, manj ustaljeni, izvirni) in namernost oz.

namernost rabe. Med drugim rezultati potrjujejo eno od tez v kognitivnem jezikoslovju (Kövecses 2010), da so glagoli ključni nosilci metaforičnosti in obenem bistveni za strukturiranje metaforičnih konceptualizacij.

V drugem delu so podrobneje analizirani glagoli, katerih kontekstualni pomen je bil v predhodnem koraku opredeljen kot metaforični glede na izhodiščni nemetaforični pomen istega leksema v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Metaforično rabljeni glagoli, razvrščeni v šest pomenskih skupin glede na izhodiščni nemetaforični pomen (izhodiščna domena metaforične preslikave) – obstajati/biti, pripadati/vsebovati, misliti/ustvarjati, zaznavati/odzivati se, premikati se, delati/narediti –, so bili analizirani z vidika umeščenosti v slovarski sestavek, slovarske označenosti in razlage metaforičnega pomena. Z nadaljnjo primerjavo vezljivostnih vzorcev izhodiščnih nemetaforičnih in metaforičnih pomenov glagolov v besedilih so bile identificirane značilne spremembe v vezljivostni strukturi, ki spremljajo ugotovljene pomenske premike. V okviru raziskave so bili prepoznani tudi nekateri primeri novih glagolskih leksikalizacij, tj. zvez glagolov s prostim morfemom ali drugo (ne)polnopomensko besedo, ki postanejo nova pomenska enota.

Antloga, Š. (2020). Korpus metafor KOMET 1.0. Slovenian language resource repository

CLARIN.SI, <http://hdl.handle.net/11356/1293>.

Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press.

Lakoff, G., in Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.